

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV DÁLNEHO VÝCHODU

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Helena Chrdlová

**Haga Jaiči a jeho role při formování teorie výlučnosti japonského
národa (nihondžinron)**

*Haga Yaichi and his role in the making of the concept of Japanese
uniqueness (nihonjinron)*

2020

Vedoucí práce: doc. Ing. Jan Sýkora, M.A., Ph.D.

Poděkování:

Děkuji panu doc. Ing. Janu Sýkorovi, M.A., Ph.D. za ochotné vedení práce a metodické připomínky.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Roztokách dne 14. května 2020

Helena Chrdlová

Klíčová slova

Haga Jaiči

Teorie výlučnosti

Nihondžinron

Kokuminsei džúron

Keywords

Haga Yaichi

Concept of uniqueness

Nihonjinron

Kokuminsei Juron

Abstrakt

Cílem práce bylo zhodnocení díla Hagy Jaičiho v rámci vývoje teorie o výlučnosti japonského národa, *Nihondžinron*. V úvodu je čtenáři přiblížena teorie *Nihondžinron* v obecném, teoretickém měřítku.

První kapitola se věnuje historickému vývoji Japonska v období, kdy Haga Jaiči žil. Jedná se o období od 50. let devatenáctého století až do konce období Taišó. Je zde věnován důraz na společenský a intelektuální vývoj Japonska.

Druhá kapitola je o samotném Hagovi Jaičim a jeho dílu *Kokuminseidžúron*. Úvod do Hagova života se zaměřuje především na důležité životní momenty, které mohly přispět k napsání díla. Druhá část je poté věnována samotnému dílu. Kromě obecného popisu díla je zde vysvětlena každá kapitola zvlášť.

V poslední kapitole autorka zkoumala, jak na Hagovo dílo reagovali jeho současníci, následníci a jak je Hagovo dílo vnímáno dnes. Zjistila, že Hagovo dílo bylo komentováno do druhé světové války. Kvůli nacionalistickým myšlenkám v díle se po válce zájem o Hagu utlumil. Návrat jako takový nezažil i kvůli změně teorie *Nihondžinron* na *Nihonron*.

V závěru autorka uvádí možnosti, že v budoucnu návrat tohoto díla do popředí přeci jen nastane. Mimo jiné neopomíjí uvést, že mnoho z Hagových charakteristik se v Japonsku dochovalo díky náboženským a myšlenkovým proudům, na kterých jsou Hagovy charakteristiky založeny.

Abstract

Aim of this work is to valorize Haga Yaichi's work in Concept of Japanese uniqueness. About concept of Japanese uniqueness in general is written in the introduction.

The first chapter is briefly describing the part of the Japanese history when Haga Yaichi lived, which is from 50s of 19th century till the end of Taisho era. Focus is on social and intellectual changing process through that time.

In the second chapter is written about Haga Yaichi's life. Focus is on Haga's life moments which could have made some statement for Haga's work. The other part of the chapter is about Haga's work *Kokuminseijuron*. Apart of basic introduction of the work, the part is also describing every chapter of *Kokuminseijuron* separately.

In the last chapter I tried to examine what other intellectuals of that time thought and what today's intellectuals thinks nowadays. I found out that Haga's work was commented till the end of the second world war. Then because of the nationalistic thoughts in Haga's work after war the work was moved away from center of Japanese thoughts. There was no return to the center because of changing the concept of Japanese uniqueness to concept of uniqueness of Japan in 70s of 20th century.

In conclusion I suggested that return of Haga's work could be occur in future. Apart of that I found out that many of Haga's characteristics could be find in contemporary Japan because of religions thoughts which are cornerstone for Haga's characteristics.

Obsah

Obsah	7
Úvod.....	8
1. Společenský vývoj Japonska v období 1850 – 1926.....	11
1.1. Politicko-ekonomický vývoj	11
1.1.1. Počátek modernizace	11
1.1.2. Vrchol období Meidži.....	13
1.1.3. Období Taišó.....	15
1.2. Intelektuální vývoj, vývoj teorie <i>nihondžinron</i>	16
1.2.1. Počátky vymezení japonské identity.....	16
1.2.2. Pocit výjimečnosti.....	19
1.2.3. Období demokracie Taišó	20
2. Haga Jaiči a jeho dílo	22
2.1. Haga a jeho život.....	22
2.2. Deset charakteristických vlastností japonského národa	24
2.2.1. Loajalita a vlastenectví	25
2.2.2. Kult předků, respektování rodiny	26
2.2.3. Přítomnost.....	27
2.2.4. Láska a úcta k přírodě.....	28
2.2.5. Zábava a alkohol.....	30
2.2.6. Lehká elegance	31
2.2.7. Detailní krása	32
2.2.8. Čistota a nevinnost	33
2.2.9. Slušné chování.....	34
2.2.10. Laskavá velkorysost	35
3. Vnímání Hagova odkazu v průběhu 20. století	37
3.1. Odraz Hagova díla mezi jeho současníky	37
3.2. Srovnání Hagova díla a díla Klíma od Wacudži Tecuróa.....	38
3.3. Dosah Hagova díla v období po druhé světové válce až do současnosti	40
Závěr	42
Zdroje.....	44

Úvod

Nihondžinron je termín, který se v japonském názvosloví usadil v prvních letech období Meidži (1868–1912), i když jeho kořeny sahají až do období Heian (794–1185). Do ostatních jazyků se překládá jako teorie výlučnosti japonského národa. Vědci zkoumající *nihodžinron* jsou přesvědčeni, že japonský národ je nějakým způsobem odlišný od ostatních národů a snaží se demonstrativně dokázat, jak přesně a proč tomu tak je. Základní otázkou této teorie je: „*Kdo jsme my, Japonci?*“ (Befu 2001, 2–3).

Japonci tímto výrokem podporovali svou národní identitu. Není tudíž neobvyklé, že výroky některých japonských vědců mohou být zavádějící. K této problematice je nutné přistupovat otevřeně, ale i objektivně. Japonští myslitelé období Meidži často ani neměli možnost vyjet do zahraničí a poznat jinou kulturu. Své poznatky poté sbírali z vydaných encyklopedií nebo od jiných badatelů, kteří do ciziny vyjeli. Je také nutné zmínit, že mimo národní identitu tato teorie podporovala i nacionalistické myšlení, které poté vyvrcholilo za druhé světové války (Befu 2001, 4).

Nihondžinron byl populárním do druhé světové války. Po japonské prohře se Japonsko soustředilo na obnovu národního hospodářství a obnovení kvality života obyvatel. Nová vlna této teorie nastala v 70. a 80. letech dvacátého století. Byla to vlna, která poznamenala spíše západ. Především USA se snažilo pochopit, jak se Japonsku povedlo tak rychle zažehnat ekonomickou poválečnou krizi a dostat se na vrchol ekonomického žebříčku. Američané začali v Japonsku vidět potencionální ekonomickou hrozbu. Snaha o definici *nihondžinron* se změnila na snahu o definici *nihonron*, tedy teorii výlučnosti Japonska. *Nihonron* se oproti *nihondžinronu* nezabývá národem ve smyslu charakteristických rysů obyvatel. Místo toho zkoumá japonský politický a ekonomický systém, který dosahoval velmi příznivých výsledků. Američané chtěli znát konkrétní tah, způsob činnosti, který v Japonsku dokázal takovou markantní změnu (Befu 2001, 135–139).

Při zkoumání teorie výlučnosti v Japonsku nesmíme opomenout zmínit, že se tímto problémem nezabývali pouze antropologové¹, či kulturní antropologové. Tuto teorii zkoumali i japonští filosofové, politici a literáti. Ostatně předmětem

¹ Antropologie je věda o člověku jako takovém. Kulturní antropologie je poté věda o člověku jako o společenské a kulturní bytosti.

našeho zájmu je dílo Hagu Jaičiho, který byl literárním vědcem. Japonci zkrátka podrobili teorii *nihondžinron* důkladné analýze ve všech směrech vědy a myšlení dlouho předtím, než tomu učinili cizinci. U nich to v pozdější době byli povětšinou kulturní antropologové.

Cílem práce je zhodnocení role Hagu Jaičiho na poli zkoumání japonského národa a jeho výlučnosti. Práce pracuje se syntézou dvou metodologických postupů. Jedná se o analýzu trendů a historickou studii. Metodologie analýza trendu má za účel vysvětlit fenomén *nihondžinron*, jak ho chápal Hago Jaiči. Mimo jiné dává tato metodologie možnost k vysvětlení vývoje a k závěrečné predikaci, které je věnován závěr práce. Metodologickým postupem historická studie se práce zaměřuje na interpretaci a zasazení teorie *nihondžinron* do historických událostí.

Práce je rozdělená do tří kapitol. První kapitola je věnována společenskému vývoji Japonska v časovém úseku od 50. let 19. století až do 20. let 20. století. Kapitola je zaměřena především na změny ve společnosti, které se odehrály na přelomu období Tokugawa a Meidži, a dále v období před a po rusko-japonské válce. Dále se věnuje intelektuálnímu vývoji v Japonsku s těžištěm u teorie *nihondžinron*. Tato kapitola čerpala z knih *Japanese society in the Meiji era* od Šibusawy Keizóa, *A History of Japanese Political Thought, 1600–1901* od Watanabeho Hirošiho a *Toward the Meiji revolution* od Karube Tadašiho. Šibusawa Keizó se ve své knize věnuje převážně analýze sociálních změn na přelomu období Tokugawa a Meidži. Důraz klade především na vývoj ekonomiky a změny sociálních struktur. Watanabe Hiroši interpretuje a poté zhodnocuje politické změny, které se odehrály od začátku období Tokugawa do konce 20. století. Karube Tadaši se ve své knize *Toward the Meiji revolution* orientuje na politické a ekonomické změny, které vedly ke konečné fázi restaurace Meidži.

Druhá kapitola je zaměřena na Hagu Jaičiho a jeho život. Kromě základních životních dat je zde zmíněno jeho studium v Německu, které uskutečnil na začátku dvacátého století. V této části práce je poté popsáno Hagovo stěžejní dílo *Deset charakteristických vlastností Japonského národa*. Jsou zde shrnuty základní charakteristiky jednotlivých kapitol. Tato kapitola pracuje

především s primárním zdrojem, *Kokuminseidžúronem* napsaným Hagou Jaičim a články, které toto dílo analyzují.

Poslední část práce je věnována ohlasům Hagova díla u japonských vědců období Meidži. K tomu je zde věnován prostor pro hledání společným rysům tohoto díla s dílem Klima (1935) od japonského filosofa a kulturního historika Wacudži Tecuróa. K napsání této části práce posloužila především originální verze Hagova díla *Deset charakteristických vlastností japonského národa* a poté články, které se tímto tématem zabývají. Poslední podkapitola se snaží zjistit, jak je teorie výlučnosti japonského národa vnímána v Japonsku dnes a jestli mají Japonci v povědomí Hagovo dílo. Tato podkapitola mapuje důležité myšlenkové změny, které v Japonsku v rámci teorie *nihondžinron* proběhly. Práce pracuje s předpokladem, že současné Japonsko by mohlo mít počátky v 90. letech 20. století po bublinové krizi. K sepsání kapitoly byla použita kniha *The Japanese Mind* zkompileovaná Roferem J. Daviesem a Osamuem Ikenem a *Hegemony of Homogeneity* od kulturního antropologa Harumi Befua. Kniha *The Japanese Mind* dává základní náhled na charakteristické povahové rysy japonského národa jak v minulosti, tak i v současnosti. Dále s jejich pomocí vysvětluje konkrétní japonské chování a přibližuje ho západním čtenářům. Harumi Befu ve své knize komplexně analyzuje teorii výlučnosti japonského národa a její historický vývoj.

1. Společenský vývoj Japonska v období 1850–1926

Abychom pochopili Hagovo dílo a jeho vnímání teorie *nihondžinron*, musíme nejprve shrnout dobu, v jaké Haga žil a působil. Haga se narodil na sklonku období Tokugawa, tedy ve feudální společnosti. Dospívání prožil ve znamení velkých změn, které Japonsko postihlo na konci 19. století. Největší rozkvět své kariéry zažil na vrcholu japonské modernizace. Na konci života poznal krátké období japonské demokracie, která byla charakteristická pro období Taišó (Haruo, 4).

Z tohoto důvodu je praktické, abychom společenský vývoj v Japonsku rozdělili do tří částí. V první řadě se budeme věnovat přechodnému období mezi období Tokugawa a období Meidži, kdy se Japonsko otevřelo západnímu světu. Dále se zastavíme na vrcholu období Meidži, kdy se Japonsko stalo moderní zemí. Za třetí krátce shrneme společenské změny, které nastaly s období Taišó.

1.1. Politicko-ekonomický vývoj

Pro přehlednější čtení společenský vývoj Japonska rozdělíme na část politicko-ekonomickou a intelektuální. V prvním úseku je důraz kladen především na hlavní politické změny, které se ve společnosti udály a dále pak na ekonomické události, které přispěly k modernizaci Japonska.

V další podkapitole je prostor věnován myšlenkovým proudům, které se dostaly do popředí v japonské intelektuální komunitě. Velká váha se zde přikládá myšlenkám o národní identitě, které vedly k teorii *nihondžinron*.

1.1.1. Počátek modernizace

Období Tokugawa oficiálně končí v roce 1867, kdy se poslední šógun Tokugawa Jošinobu (Keiki, 1837–1913) vzdal moci. Proběhla takzvaná restaurace Meidži, která navrátila moc císaři (Šibusawa, 47). I přes tento fakt se však japonská společnost začala měnit z feudální do moderní již dříve. Prvním jasným záchytným bodem, kdy se změnil japonský systém, byl rok 1859. V tomto roce Japonsko otevřelo své dveře zahraničnímu obchodu. Pro ten byly využívány tři přístavy: Jokohama, Nagasaki a Hakodate. Do japonské doposud feudální společnosti se postupně začaly dostávat prvky kapitalismu. Příkladem je

převládnutí peněžní ekonomiky či velkovýroba pod záštitou velkých společností (Šibusawa, 1–2).

Ačkoli byl japonský obchod v nevýhodě kvůli nerovnoprávnému postavení, kdy Japonsko nemělo právo určovat clo, každoročně se výrazně zvyšoval objem dovozu, ale i vývozu. Pro představu v roce 1863 činil dovoz 3 580 328 USD. V roce 1867, tedy v roce pádu šógunátu, dovoz přesáhl 18 milionů dolarů (Šibusawa, 3–4).

V období Tokugawa byla společnost velmi striktně rozdělena systémem *šinókóšó*² do čtyř hlavních sociálních skupin. Nejvýše postavení byli samurajové, kteří měli moc nad zbylými třemi skupinami. Neměli však dovoleno manipulovat s penězi. Své služné dostávali vyplaceno v rýži. Druzí v pořadí byli rolníci, kteří zajišťovali jídlo. Pod nimi byli řemeslníci a nakonec obchodníci. Obchodníci měli ze všech hlavních sociálních skupin nejnižší postavení, i když z těchto čtyř skupin vlastnili nejvíce majetku a peněz. Velmi často se také stávali věřiteli samurajů, kteří spadli do dluhů (Rozman, G. 1989, 499, 505–507).

Pokud se někdo narodil v jedné skupině, bylo téměř nemožné se přesunout do jiné. Kupříkladu rolníci nemohli prodat svá pole a nemohli začít dělat jinou práci (Šibusawa, 50–51). Samurajové si často vybírali dcery obchodníků, aby zvýšili své příjmy. Obchodníci, když spojili svou rodinu s rodinou samurajskou, se pak těšili z vyššího postavení. To byla jedna z mála možností, jak si vypomocet k lepšímu postavení (Rozman, G. 1989, 499, 505–507).

S restaurací Meidži se nová vláda zformovala pod oficiální záštitou císaře. Vláda se dělila na tři orgány, a to na *sósai*, *gidžó* a *sanjo*. *Gidžó* tvořili zástupci šlechticů ještě z feudálního období. *Sanjo* byla rada starších šlechticů. *Sósai* byl výraz pro takzvaného předsedu vlády, který byl zvolen na počátku roku 1868, kdy ještě nebyl vytvořen parlament. V roce 1868 se vláda rozdělila na moc výkonnou, legislativní a soudní. Systém se podobal západnímu vládnímu systému. V roce 1871 se z lén staly prefektury s novými prefekturálními vládami (Šibusawa, 47–48).

Problém byl na poli rozpočtu. Císařský majetek nedosahoval toho, co stát potřeboval. Navíc vláda nemohla použít peníze ze šógunátní pokladny. Výdaje

²士農工商

proti odbojářům byly zaplacený z peněz bohatých obchodníků, avšak nová vláda musela také vyplatit bývalé samuraje. Bylo tudíž nezbytné vytvořit efektivní produkci a ekonomiku. Ekonomice velmi pomáhal zahraniční obchod, který rostl rychlým tempem. V roce 1868 se k otevřeným přístavům přidaly přístavy v Kóbe a Ósace. O rok později byl otevřen přístav v Niigatě (Šibusawa, 48–49).

K modernizaci národa se jevily jako nejdůležitější plány na vytvoření nového sociálního řádu a nový zákon o odvodu daní z půdy. Dalšími kroky bylo osvojení západního bankovníctví, postavení železniční dopravy, pošty a v neposlední řadě také telegrafu. Tato opatření byla základním kamenem pro vytvoření moderní japonské společnosti (Šibusawa, 48).

Vláda taktéž nemohla nechat samuraje bez povšimnutí. V roce 1869 všem vyšším feudálním pánům udělila status *šizoku* (ex-samurajové) a také služné stanovené v penězích. Později se *šizoku* rozdělili na vyšší pány *šizoku* a na nižší *sacu*. Služné bylo vypláceno třemi odpočty podle toho, jak velké léno předtím vlastnili. Tyto tituly však již neměly význam společenského postavení. Byly to pouze tituly, které byly uvedeny v registru obyvatel, který byl uzákoněn společně se zákonem o registraci rodiny v roce 1871 (Šibusawa, 49–50).

Se změnou vládního systému se změnil i společenský život. Všichni obyvatelé, s výjimkou *šizoku* a třídy šlechticů, byli zařazeni do skupiny *heimin* (prostý lid). Dokonce i skupiny *eta* (vyvržení) se po formální stránce staly právoplatnými členy společnosti na stejné úrovni jako ostatní. Lidé se stali svobodnými. Zrušení tokugawského systému rozdělování obyvatel do skupin *šinókovášó* pomohl obchodníkům, jelikož již nebyli na sociálním žebříčku v poslední skupině (Šibusawa, 50–51).

1.1.2. Vrchol období Meidži

V osmdesátých letech devatenáctého století byla zformována moderní funkční vláda. Japonsko již dovršilo cestu změn z feudálního do moderního státu. Začaly fungovat všechny moderní instituce spojené s vyspělým státem. Mezi instituce a odvětví, které pomohly ve vývoji společnosti, byl například školský vzdělávací systém či popularizace masmédií jako novin a časopisů (Šibusawa, 96–97).

Velká změna v oblasti společnosti nastala s velkou urbanizací. Lidé se stěhovali za prací do větších měst, ve kterých se rozvíjel průmysl. Města se začala zvětšovat. V roce 1888 bylo v Japonsku měst do 10 tisíc obyvatel lehce přes 70 tisíc. V roce 1913 (první rok období Taišó) jich bylo pouhých 11 887, což je obrovský propad. Industrializace a urbanizace měst měla za následek zvýšení populace Japonska. Mezi těmito roky se populace Japonska zvýšila o více než 15 milionů obyvatel, ze 40 miliónů na 55 miliónů³ obyvatel (Šibusawa, 97–98).

Japonsko v 80. letech 19. století dosáhlo všeho potřebného pro chod moderního průmyslu, jako byl dostatečný kapitál a pracovní síla. Také mzdy se postupně zvyšovaly a to vedlo ke zlepšení kvality japonského života. Japonské obyvatelstvo se rozdělilo na skupinu bohatých vlastníků podniků a na zaměstnance (Šibusawa, 98).

Důležitým obdobím z hlediska vývoje japonské společnosti je období mezi první čínsko-japonskou (1894–1895) a rusko-japonskou (1904–1905) válkou. Také velmi rychlý průmyslový vývoj se odehrál právě díky válkám. Zejména v období první čínsko-japonské války se odehrála změna na poli ekonomiky. Japonsko se díky zvýšení zahraničního obchodu vrátilo ke zlatému standardu, který pomohl například ve vývoji kapitalistického chodu průmyslu (Šibusawa, 91).

Po období válek se v Japonsku viditelně zvýšil počet průmyslových pracovníků samozřejmě i se zvýšením objemu průmyslových odvětví. V tuto dobu začala v Japonsku také vznikat dělnická hnutí. V roce 1897 vznikla organizace *Ródó-kumiai Kisei-kai* (Sdružení dělníků a regulační rada). Další organizaci *Šokkó Gijú-kai* (Setkání dobrovolnických pracovníků) založil politik Takano Fusataró s svým kolegou Jó Sentaróem, kteří se navrátili z ciziny, kde viděli, jak dělnická hnutí fungují v praxi. Díky vedení těchto organizací začaly postupně vznikat dělnické odbory (Šibusawa, 98–99).

Na konci období Meidži se japonská společnost začala potýkat s problémem lišících se poměrů podnikatelů a zaměstnanců. Po dobu průmyslové revoluce stály velké společnosti, jako byly Mitsui nebo Mitsubishi v jak ekonomickém, tak i politickém středu. Tento postoj velkých firem byl charakteristický pro období Meidži (Šibusawa, 100).

³ Zaokrouhleno.

Podobná situace nastala i na vesnicích; průmyslová revoluce začala ve velkých městech, ale dotkla se i venkova. Největší průmyslovou novinkou venkova bylo vytvoření přímé dopravy z farem a polí do velkých měst. I zde však po válce nastal problém v rozdílné životní úrovni obyvatel, kteří se rozdělili na bohaté farmáře, kteří vlastnili půdu, a chudé farmáře, kteří půdu jen obhospodařovali (Šibusawa, 100–101).

1.1.3. Období Taišó

Období Taišó (1912–1926) bylo poměrně krátké období v japonských dějinách. Po smrti císaře Meidži (Mucuhita) usedl na trůn císař Taišó (Jošihito). Toto období bývá přezdíváno japonskou demokracií Taišó, neboť to bylo krátké období zdánlivě demokratické vlády v předválečném Japonsku (Crawcour, 388).

Po vypuknutí první světové války si Japonsko po ekonomické stránce vedlo velmi dobře. Náhlý nárůst poptávky po válečném materiálu stimuloval hospodářský růst. Mimo jiné se Japonsko stalo, vzhledem ke zbrojení ostatních moderních zemí, prakticky jediným vyspělým státem, který dodával produkty do ostatních asijských zemí. Naopak konec války byl pro Japonsko symbolem ekonomické stagnace, která by se však dala nazvat konečnou stabilizací japonské ekonomiky po velkém hospodářském rozmachu (Crawcour, 388).

V prvních dvaceti letech dvacátého století poměrně stabilně rostl objem průmyslu, ale také zemědělské produkce i přesto, že se počet lidí na vesnici snižoval. V roce 1918 se snížila daňová zátěž na zemědělství na 10 procent, a to pomohlo jeho dalšímu technickému rozvoji. Ani ten však nedokázal udržet krok s rychlým růstem populace, a tak vláda musela zajišťovat dovoz jídla. V roce 1920 stačila jejich produkce rýže jen na 70 procent celkové poptávky, což byl propad v porovnání s rokem 1880, kdy to bylo 85 procent⁴ (Crawcour, 411–412).

Jedním z důvodů konce rychlého hospodářského rozmachu byla situace v Evropě, kdy výrazně klesla poptávka po zahraničním zboží. Ceny zboží v evropských státech se po válce dostaly do značné deflace, což ovlivnilo japonský export. Ve 20. letech 20. století jediné Spojené státy pozitivně ovlivňovaly japonský export, který udržovaly v příznivém vývoji (Crawcour, 436–437).

⁴ Zde však musíme připomenout, že se počet Japonské populace za tu dobu výrazně zvýšil.

Hospodářský pokles Evropu opustil v roce 1922. Japonsko prvního září 1923 postihlo velké zemětřesení v Kantó, které oslabilo japonské stabilizované hospodářství. Díky půjčkám ze zahraničí záhy na to započal velký stavební boom, který byl v roce 1924 doprovázen snížením hodnoty jenu, což mělo příznivý vliv na japonský export a poptávku po japonských výrobcích v zahraničí (Nakamura, 455–456).

Vnitropolitická situace v Japonsku byla v tomto období stabilní. V první polovině období Taišó měla politika podobný charakter, jako v období Meidži. V čele státu stála japonská oligarchie, která se řídila převážně expanzivní politikou. Tuto politiku poté obhajovala jako pomoc s modernizací ostatních asijských národů. Po první světové válce se do politiky začal dostávat nový typ politiků, jako byli právníci, novináři či učitelé, kteří měli liberálnější pohled na japonské řízení státu. To mělo za následek demokratičtější vidění politiky, což přineslo mimo jiné i větší občanská práva, jako byla možnost volebního hlasování ve veřejných volbách do parlamentu v roce 1925, kterých se mohli účastnit všichni muži nad 25 let (Duus, 6–9, 41).

Naopak kolonizační politika začala nabírat ofenzivní směr. Již po první čínsko-japonské válce Japonsko vyhlásilo svou kolonií Taiwan. Dále po rusko-japonské válce byla k Japonsku připojena jižní část Sachalinu. V roce 1910 byla anektována Korea. Po první světové válce Japonsku připadly v rámci Versailleské smlouvy německé državy v Tichomoří. Největším kontroverzním krokem Japonska bylo v roce 1915 předložení takzvaných 21 požadavků Číně, která tímto krokem měla ztratit většinu své autonomie. Tento krok byl kritizován jak v Číně, tak i v ostatních západních zemích (Hata, 278–280).

1.2. Intelektuální vývoj, vývoj teorie *nihondžinron*

Pochopení intelektuálního vývoje v Japonsku je pro tuto práci klíčové. Již proto, že Haga svým zaměřením spadal do intelektuálního proudu, je důležité si nastínit pozadí tohoto vývoje a zjistit, jak v Japonsku ostatní intelektuálové smýšleli.

1.2.1. Počátky vymezení japonské identity

V prvních desetiletích období Meidži v Japonsku panovala snaha o dohnání Západu. Před Japonci najednou stál problém osobní identity, který chtěli

vyřešit. V minulosti se stýkali převážně pouze s Čínou a Koreou. Čínu vždy brali jako svého nadřazenějšího souseda, od kterého si brali učení, myšlení a kulturu. Najednou se však ocitli v situaci, na kterou nebyli připraveni. Kromě Číny a Koreje před nimi stáli západní civilizované národy, vůči kterým měli potřebu se nějak vymezit. Vědci, politici i umělci začali vydávat mnoho spisů, článků, ve kterých se snažili Japonsko a japonský národ zařadit do širšího světového měřítka (Šibusawa, 91–93).

Se začátkem období Meidži je důležité zmínit jednoho z předních literátů té doby. Fukuzawa Jukiči (1835–1901) by se mohl srovnávat s naším českým obroditelem Josefem Jungmannem (1773–1847). Fukuzawa měl snahu sjednotit psanou japonštinu. Sjednotil znaky a standardizoval je v díle *Modži no ošie* (Nauka o písmu⁵). Dalším dílem, kterým nabádal lidi ke studiu, bylo dílo *Výzva ke vzdělání, Gakumon no susume* (学問のすすめ) (Karube 2017, 59–60).

Fukuzawa se věnoval také studiu Západu. Podařilo se mu vyjet na studia do Anglie a do USA. Z jeho děl jsou známé například *Seijo džidžo*, Poměry na Západě, ve kterých Fukuzawa přiblížil Japoncům západní svět (Karube 2017, 59–60).

Mimo jiné se však Fukuzawa věnoval i pochopení pojmu civilizace. V jakém ohledu je moderní a vyspělá civilizace odlišná od „barbarských“ civilizací? Ve svém díle *Bunmeiron no gairjaku*, Náčrt teorie civilizace, Fukuzawa popisuje, že civilizace je ve své podstatě ideální stav lidstva a pokud tento potenciál země využije, stane se civilizovaným národem. Dále zde dodává, že civilizovaný národ je národ vzdělaný. Odkazuje se tak zpět na svou knihu *Výzva ke vzdělání* (Karube 2017, 60–61). Fukuzawa dále prohlašuje, že západní civilizace je cíl, kterého by mělo Japonsko dosáhnout jako ideál národa (Karube 2017, 227).

V rámci tohoto textu Fukuzawa vznesl jednu kritiku japonského Tokugawského systému, do kterého se narodil. Odmítal dědičnou moc. Byl proti zavedené tradici, která nedovolovala lidem si svobodně vybírat svůj okruh zájmů a povolání. Nebyl spokojen s následným zařazováním do systému *šinókovášó* (士農

⁵文字の教え

工商), který v podstatě znemožňoval výkon práce, která byla odlišná od té zděděné (Karube 2017, 62).

Fukuzawa Jukiči byl členem společnosti *Meirokuša*. Tato společnost vznikla šestého roku období Meidži. Její členové byli velcí a vlivní učenci té doby. *Meirokuša* měla svůj časopis. Vzhledem k různorodosti oborů členů se v časopise objevovala různorodá témata. V podstatě šlo o časopis, kde články neměly pevně stanovený obsah či téma. Tato společnost zanikla několik let po svém založení, ale byla vzorem pro formování již úžeji zaměřených skupin či časopisů, jako byla například skupina *Širakaba*, která byla zaměřena čistě na literaturu. Ve společnosti *Meirokuša* působilo mnoho významných vědců první poloviny období Meidži. Kromě již zmíněného Fukuzawy Jukičiho byl členem i Niši Amane, který je důležitou postavou v souvislosti s *nihondžinronem* (Karube 2017, 77).

Niši Amane (1829–1897) byl známý pro své nadání na jazyky. Byl najat jako asistent na šógunátní institut zahraničních studií. V mládí se věnoval studiu neokonfucianismu, při kterém přišel do kontaktu se zajímavými myšlenkami neokonfuciánského učence Ogjú Soraje (Karube 2017, 77).

Soraj se velmi zajímal o cestu starověkých králů a mudrců v Číně. Věřil, že model čínské společnosti dynastie Sia se dá použít jako univerzální ideál společnosti. Dále hlásal, že by vláda měla dosáhnout stability, jakou měla vláda za dob králů mudrců⁶ (Karube 2017, 74–76).

Niši Amane se Sorajovým učením nadchl a i přes své působení na západních studiích se jeho myšlenek nevzdal. Ve svém spise *Suehiro no kotobuki* (Oslava kontinuálního postupu) Niši uvádí, že cesta světa lidí se nyní zdá být mnohem více obdařená a osvícená, než tomu bylo v období Tokugawa. Dílo vyzdvihuje pokrok a novodobý systém společnosti, kterou je třeba převzít (Kurabe 2017, 77–78).

V neposlední řadě zmíníme z myslitelů v období Meidži a současníků Hagy Jaičiho alespoň ještě žurnalistu a historika Tokutomi Sohóa (1863–1957). Sohó v roce 1888 vydal v časopise *Kokumin no tomo* (Přítel národa) článek s názvem *Šizoku no saigo* (Konec samurajů). Píše v něm, že zbytky násilného

⁶ Jedná se o legendu o vládcih Číny, kteří vládli pevně a moudře v dokonalé harmonii. Za jejich vlády byla Čína ideálním místem pro život. Toto období spadá to dynastie Sia (2100–1600 př. n. l).

samurajského ducha jdou v protikladu k politice společnosti prostých občanů (*heimin šakai*), a proto musí být zbytky tohoto ducha odstraněny. Za svůj příspěvek sklídl velkou kritiku hlavně od starší generace učenců, jako byl Nakae Čómin (1847–1901), který tento výrok nelibě okomentoval v časopise *Šinonome šinbun* (Karube 2017, 229–230).

1.2.2. Pocit výjimečnosti

Japonsko od počátku bralo Čínu jako svého nadřazenějšího souseda. Japonci od Číny převzali písmo, víru a kulturní prvky. Díky vyhrané válce proti Číně se však Japonsko začalo definovat jako země Číně nadřazená. Začalo se cítit jako větší a vyspělejší národ, než jakým byla Čína. Japonci brali vítězství v čínsko-japonské válce a následný úspěch v rusko-japonské válce jako dovršení modernizace. Brali Japonsko jako vyspělý stát. Japanolog Takajama Čogjú (1871–1902) ve své knize z roku 1897 „Změny v japonském myšlení v průběhu období Meidži“ uvádí, že pro Japonsko toto vítězství nebylo jen výbornou ukázkou novodobých moderních japonských dějin, ale také to byl bod, kdy se kompletně změnil způsob, jak japonští obyvatelé mysleli. Byl to milník, který v lidech nastartoval nacionalistické myšlení. Japonci pochopili, kolik toho pro ně jejich země znamená (Šibusawa, 91–93).

V období mezi válkami se japonská vzdělaná třída rozdělila na dva tábory. Jeden zastával nacionalismus a počátky imperialismu v Japonsku, druhý naopak hlásal anti-imperialismus a protiválečnou propagandu. Mezi zastávce anti-imperialismu byl kromě socialistického anarchisty Kótoku Šunsuie (1871–1911) a historika Sakai Tošihika (1871–1933) také spisovatel Učimura Kanzó (1861–1930) a další. Učimura byl křesťan a bral jako své poslání hlásat křesťanskou víru. Sakai a Učimura vydali své myšlenky proti válce společně v časopise *Mančóhó*. Poté, co se však hlásání časopisu změnilo na extrémní nacionalismus Kótoku, se Sakai i Učimura od časopisu odpojili a hlásali své přesvědčení samostatně (Šibusawa, 95–96).

Mezi zastávce japonského nacionalismu a imperialismu byli vzdělanci, kteří byli pro válku s Ruskem, aby mu zabránili v další expanzi. Po roce 1900, kdy Rusko obsadilo Mandžusko, zorganizovali tzv. Národní alianci (*Kokumin Dómei*). V alianci byly postavy jako politik Tójama Micuru (1855–1944), žurnalista Kuga Kacunan (1857–1907) nebo politik Kono Acumaro (1863–1904).

Z takového rozdělení lze vyčíst, že zatímco humanitně a kulturně založení vědci jako byl Učimura nechtěli válku, tak většina politicky zaměřených osobností ji vyžadovala. Mohla za tím stát i popularita veřejnosti. Japonští obyvatelé již byli pohnuti čínsko-japonskou válkou a byli tak nadšeni nacionalismem, že další válku vítali (Šibusawa, 94–95).

V cizině se o teorii *nihondžinron* začalo mluvit právě v tomto období. Jakmile Japonsko porazilo v čínsko-japonské válce Čínu a o deset let později v rusko-japonské válce Rusko, začali se do Japonska sjíždět studenti, kteří měli zájem o studium japonské kultury. Ze západních studentů do Japonska přijížděli hlavně Rusové, kteří chtěli pochopit japonské myšlení. Měli za to, že japonská kultura a způsob uvažování způsobila prohru jejich národa ve válce s Japonskem (Komata Tacuró, 107–108).

Jedním z amerických studentů studujících v Japonsku byl Charles Jonathan Arnell. Arnell se narodil ve Švédsku, ale kvůli ekonomickým potížím v 80. letech devatenáctého století emigroval s rodinou do Ameriky, kde později získal občanství. V Americe se jako cizinec setkal s japonskou komunitou. Velmi ho oslovila japonská kultura. Povedlo se mu vycestovat za studiem do Tokia, kde se mimo jiné setkal právě s Hagou, který v té době na univerzitě působil jako profesor na literární fakultě. Arnell se sám pokládal za jeho žáka. Hlavním zájmem Arnella bylo japonské divadlo *kabuki*, na které Hagu zval a poté Hagu ostatním představoval jako svého učitele (Komata Tacuró, 119–120).

1.2.3. Období demokracie Taišó

V období Taišó (1912–1926) se v Japonsku stal populárním proudem liberalismus. Ten se projevil v odvětvích, jako ekonomika, politika, ale i v intelektuálních kruzích. Relativní svoboda byla pro toto období typická a přinášela s sebou mír ve společnosti (Befu, 132).

Od dvacátých do třicátých let dvacátého století se v Japonsku ujal stále konzervativnější přístup k přejímání a asimilaci prvků ze zámoří. Obyvatelé se začali vracet ke své kultuře. Do japonských životů se začaly vracet tradiční japonské hodnoty z období Tokugawa, jako byla cesta samuraje *bušidó*, loajalita ke státu či k rodině (Befu, 132). Tento zápal pro japonskou kulturu byl podpořen silicím nacionalismem. Mimo jiné v Japonsku panovala představa, že Japonsko si ze Západu vzalo již vše důležité a dosáhlo tak perfektní vyváženosti mezi

východní a západní kulturou, což Japonsko činí nadřazeným národem. Tyto myšlenky vedly k názorům, že Japonsko je kosmopolitním národem, který musí vést Asii, aby ji mohlo pozvednout na svou úroveň (Najita a Harootunian, 711–713).

V roce 1924 vydal Tanaka Jošitau knihu *Morálka národa*, která se stala populární knihou ve druhé polovině období Taišó a dočkala se i několika vydání. Jeho dílo se zaměřovalo na podněty, které dokáží řídit lidstvo, jako bylo například *bušidó* (Befu, 132).

Z období Taišó je mimo jiné znám i Kita Ikki (1883–1937), který toužil po přerozdělení společnosti a změnu z hierarchického na horizontální uspořádání společnosti. Jeho aktivistická dráha začala již v období Meidži, kdy vydal své důležité pojednání „*Kokutairon ojobi džunsei šakaišugi*“ (Teorie o národní politice a čistém socialismu, 1906). V pojednání si stěžuje na zastaralý politický systém a také na samotnou instituci císaře. Uvádí, že pro něj je tato instituce znázorněním prostého majetkového vlastnictví, které se neslučuje se socialismem (Najita a Harootunian, 717–718).

Kita se nechal inspirovat Čínou, kde v roce 1911 započaly revolucionářské snahy aktivisty Sun Jat-sena. V roce 1919 začal psát plán *Nihon kokka kaizó hóan* (plán na kompletní reorganizaci Japonského státu). Tento plán se rychle rozšířil a stal se hlavním prohlášením nespokojených občanů. Kita se setkal s velkou kritikou ze strany vlády a řady obyvatel pro snahu zdiskreditovat jméno císaře (Najita a Harootunian, 717–718).

2. Haga Jaiči a jeho dílo

2.1. Haga a jeho život

Haga Jaiči se narodil ve městě Fukui v roce 1867. Byl to literární vědec zabývající se japonskou literaturou. Pocházel z učenecké samurajské rodiny. Jeho otec Haga Masaki (1841–1906) byl lenním pánem v oblasti Fukui, zajímal se o japonskou národní vědu *kokugaku* a japonskou poezii *waka*. V pozdější době se stal *šintoistických* knězem. Záliba v japonské literatuře a šintoistickém učení se promítla do výchovy jeho syna, i když do jaké míry bylo jeho přední dílo těmito kořeny ovlivněno, je diskutabilní. Nicméně se Haga po vzoru svého otce začal věnovat literatuře. Nastoupil na Tokijskou císařskou univerzitu na katedru japonské literatury (Kotobank, 12. 9. 2019). Haga se však nezajímal jen o japonskou literaturu. Již v mládí byl nadšeným studentem angličtiny a němčiny. Na univerzitě studoval pod vedením profesora Basil Hall Chamberlaina (1850–1935), který byl jedním z prvních překladatelů básně *haiku* do angličtiny. Byl to jeden z předních britských japanologů (Haruo, 6). Haga se zde začal věnovat japonské filologii, o které prohlásil, že filologie, kterou se na univerzitě učili, měla spíše význam národní vědy (Haruo, 4).

V roce 1900 vyjel na dva roky na studia do Německa. Spolu se svým přítelem Fudžiširo Teisukem (1868–1927) nastoupili na Berlínskou univerzitu (Haruo, 14). Na fakultě filologie, kde Haga studoval, bylo v tu dobu oblíbeným tématem Wilhelm Schererovo vnímání Goetheho. Haga se však k tomuto tématu neklonil. Pro něj mělo větší smysl studovat takzvané veškeré národní vědění, které obsahovalo filologii, dějiny kultury a další odvětví, které do tohoto názvu byly začleněny. Základem pro jeho bádání byl spis od italského filosofa Giambattista Vica (1668–1744), *Scienza Nuova* (Nová věda), která byla poprvé vydána v roce 1725 (Haruo 11). Na Berlínské univerzitě v tu dobu působil Goethista Erich Smidt (1853–1913) se svým kolegou Maxem Herrmannem (1865–1942), který na univerzitě učil německou filologii (Haruo, 13).

Hagovo studium v Německu bylo ovlivněné studiem německé filologie a spisu *Scienza Nuova*, ve kterém byla obsažena historie filosofie, sociologie a antropologie. Srovnával německou literaturu s národním studiem a výsledky

popsal v díle *Nihonbunkengaku* (Japonská filologie⁷). Vytvořil základ moderní japonské literatury, které spojovaly národní studia a metody německé filologie (Encyclopedia of shinto, 12. 9. 2019). Studium v zahraničí ovlivnilo jeho náhled na antropologii a vedlo ho to k napsání díla *Kokuminseidžuron*.

Po návratu do Japonska zaujal místo jako profesor na své alma mater, Tokijské císařské univerzitě. Zde působil velkou část svého života. Dále byl členem výboru pro výzkum národního jazyka, ve zvláštní komisi pro správný pravopis *kany* a také ve výboru vybírání a editorování učebnic do základních a nižších středních škol (Encyklopedia of shinto, 12. 9. 2019).

V roce 1917 mu nabídli místo rektora *Kokugakuin* univerzity. Byla to *šintoisticky* orientovaná univerzita, která nabízela učení japonské tradiční kultury. O tři roky později byl jmenován do rady průzkumu svatyní. V roce 1925 byl poté jmenován do rady, která jmenovala vyšší *šintoistické* kněží (Encyclopedia of shinto, 12. 9. 2019).

V roce 1927, ve věku šedesáti jedna let, Haga Jaiči umírá. Zanechal po sobě mnoho odborně literárních prací, jako je dílo *Kokubungakuši džúkó* (*Deset lekcí o historii národní literatury*⁸), *Kokubungaku dokuhon* (*Čítanka japonské literatury*⁹), *Kokugakuši gairon* (*Přehled dějin národního učení*¹⁰) a další (Kotobank, 12. 9. 2019).

Haga měl jednoho potomka. V roce 1903 se mu narodil syn, Haga Majumi (1903–1991). Majumi se po vzoru svého otce začal věnovat literatuře. Studoval německou literaturu. V roce 1928 absolvoval na Tokijské univerzitě a odjel studovat do Německa. Tam studoval pod vedením německého prozaika a básníka Ernst Bertrama (1884–1957). Po návratu se stal učitelem na střední škole. Je známý pro své překlady děl Rainer Maria Rilkeho (1875–1926). Po válce se Majumi stal profesorem na univerzitě Tójó a univerzitě Sóka (Kotobank, 17. 9. 2019).

⁷ 日本文献学

⁸ 国文学史十講

⁹ 国文学読本

¹⁰ 国学史概論

2.2. Deset charakteristických vlastností japonského národa

Hagovo stěžejní dílo *Kokuminsei džúron* (*Deset charakteristických vlastností japonského národa*¹¹) bylo vydáno roku 1908. Haga v díle popsal hlavní japonské kulturní vlastnosti, které sám pokládal za základ národního chování a myšlení. Velmi se odkazuje na japonskou klasickou literaturu, jako zdroje kultury. Dále nalezené vlastnosti porovnává se sousední čínskou kulturou a také s kulturou evropskou. Díky své stáži v Německu měl šanci poznat západní způsob myšlení (Haga 1908, 1–4).

Jelikož byl Haga literárním vědcem, spis je oproti jiným odborným textům poznamenaný krásnou literaturou. Nejedná se o odborný text plný složitých výrazů a komplikovaných větných konstrukcí. Text spíše připomíná příběh, který se Haga rozhodl odvyprávět pomocí tuše a štětce. Vlastnosti jsou často doprovázeny podružnými příběhy, které názorně vysvětlují, jak Haga charakteristiky chápal. Většinou se jedná o příběhy z období jeho života nebo příběhů, které zaslechl. Z některých epizodních příběhů se dá zjistit, jaký byl každodenní život v období Meidži, což by bylo jistě zajímavým podkladem pro další zkoumání.

Ze srovnávání západní a japonské kultury lze vyčíst, že Haga buď opovrhoval západní kulturou a stavěl ji do špatného světla ve svém nejlepším přesvědčení, nebo to byl záměr pro vyzdvižení japonské kultury. Toto dílo bylo vydané již po čínsko-japonské i rusko-japonské válce. V Japonsku bylo právě období příklonu k nacionalistickému myšlení. Je pravděpodobné, že Haga tímto dílem mohl chtít tento sílící proud podpořit.

I přes poněkud omezený náhled západní kultury si Haga uvědomoval, že názory, které do svého díla vložil, se nedají aplikovat na celou charakteristiku evropských obyvatel. Věděl, že v Evropě je mnoho odlišných kultur a německé kulturní vzorce nepokrývají všechny evropské státy. Mimo jiné zastával názor, že i obyvatelé Japonska z různých koutů země mají jisté kulturní odlišnosti, které dělají obyvatele jednotlivých prefektur rozdílné od ostatních (Haga 1908, 1–4).

¹¹国民性十論

2.2.1. Loajalita a vlastenectví

Název první kapitoly se skládá ze čtyřznakové složeniny *čúkun aikoku*¹². *Čúkun* se překládá jako úcta k panovníkovi. Píše se znaky pro loajalitu¹³ a pro monarchu¹⁴. *Aikoku* doslova znamená láska k vlasti, láska¹⁵ a země¹⁶.

Haga se tedy ve své první kapitole tohoto díla zaměřil na loajalitu a vlastenectví. Loajalita k císaři, k učiteli či otci vychází z konfucianismu, který Japonsko v několika podobách přijalo z Číny. V období Tokugawa byla společnost postavena na pilířích neokonfucianismu, který velmi striktně určoval postavení a pravomoci jednotlivých občanů. Jedním z hlavních témat konfucianismu byla loajalita k panovníkovi či k šógunovi (Haga 1908, 4–5).

Úcta a láska k císaři byla kromě konfucianismu podpořena ještě původním japonským náboženstvím, šintoismem. V nejstarší dochované japonské kronice *Kodžiki* je vysvětlen vznik Japonska a japonského národa. Vypráví se, že Japonsko stvořili bohové Izanami a Izanagi, kteří vytvořili japonské ostrovy a poté japonské bohy. Z oka Izanagiho se zrodila bohyně slunce Amaterasu. Amaterasu měla potomka, Ninigiho, který dle legendy pověřil svého vnuka císaře Džinmua vládou na zemi a vyslal jej na japonské ostrovy. Legendární císař Džinmu se stal vůbec prvním císařem japonských ostrovů. Japonci věřili v nepřerušenu císařskou linii, tudíž věřili i ve spřízněnost císařského rodu s japonskými božstvy (Haga 1908, 13–15).

Kromě víry v císaře s božskými předky se věřilo, že vládnoucí rod v sobě nosí *magokoro*, kterým se myslela láska k vlasti či láska mezi rodičem a dítětem. Mimo *magokoro* se můžeme setkat s obdobným termínem a tj. *jamato-gokoro*, který se vysvětluje jako japonské cítění přírody (Haga 1908, 13–15).

Haga se v japonských dějinách zastavuje v několika historických epochách a obhájuje tuto teorii v rámci japonských vládních převratů. Díky božskému původu císařského rodu se vládní převraty a revoluce uskutečňovaly o třídu níže, než byl císař. Císař zůstal nedotčen a nahrazen byl nejmocnější rod, který po

¹²忠君愛国

¹³忠

¹⁴君

¹⁵愛

¹⁶国

formální strážce sice byl pod císařským rodem, ale za to měl faktickou moc (Haga 1908, 7–10).

Revoluce v Japonsku probíhaly vždy za navrácení moci císaři. Již v polovině sedmého století proběhla reforma Taika, která měla za následek svržení rodu Soga a navrácení faktické moci do císařských rukou. Další taková revoluce byla restaurace Meidži, se kterou skončila vojenská vláda *bakufu* (Haga 1908, 5–6).

Při četbě této části knihy nemůžeme popřít viditelnou snahu o zvýšení nacionalistických myšlenek vůči Japonsku. Haga tu staví japonskou dominantnost v neporušenou božskou císařskou linii japonského vládnoucího rodu proti bojům o moc na západě i v Číně. Odvolává se na západní dějiny, kde byl vládnoucí rod často svržen jiným rodem za účelem získání moci nad zemí. Dále doplňuje, že v Číně sice mají mandát nebes, ale ten se svojí podobou liší od japonského. V Číně měl mandát nebes vždy vládnoucí rod. Mohl ho však ztratit a mandát poté získal jiný rod, který měl božské právo císaře svrhnout (Haga 1908, 7–10).

2.2.2. Kult předků, respektování rodiny

Název této kapitoly v originále zní „*sošen o takašibi, kamei o omonzu*“¹⁷. Jedná se o větu složenou. První část říká „obdivovat předky“ a druhá „respektovat rodinu“. Pro jednodušší orientaci se v této práci objevuje překlad s podstatnými jmény, aby se zachovala kontinuita s ostatními přeloženými názvy kapitol.

Kult předků a respektování rodiny se prolíná s první kapitolou. Může za to již zmíněná víra v božskost císaře a oslavování celé císařské rodiny. Japonská politika a forma vlády byla v průběhu dějin teokratická. Vláda se přímo odvolávala na božskou moc a božské právo vládnout. Vláda a víra k sobě tudíž neodmyslitelně patřily. Dalším slovem, kterým Haga japonskou vládu v díle popisuje, je patriarchát. Vysvětluje ho jako vládu jedné rodiny. Po celou dobu historie Japonska se ujala vláda jedné, hlavní rodiny tzv. *ójake*. Obyvatelstvo mělo respekt jak k bohům, tak i k hlavní rodové linii (Haga 1908, 35–36).

V japonské císařské rodině je usazená tradice císařských insignií. Jedná se o zrcadlo *Jata no kagami*, kterým byla bohyně Amaterasu vylákána z jeskyně,

¹⁷祖先を崇び、家名を重んず

meč *Kusanagi* a drahokam *Jasakani no magatama*. Tyto relikvie císařský rod spojovaly s jejich předky a dávaly císaři právo vládnout (Haga 1908, 38–39).

Spojení s předky bylo v Japonsku bráno velmi vážně. Existují i tací předci, kteří se stali japonskými bohy *kami* a chránili své rodiny jako jejich ochránci. Na oplátku jim rodina vzdávala úctu ve svatyních. Mnoho rodů mělo svou vlastní svatyni, ve které uctívaly své předky (Haga 1908, 50).

Kromě svých soukromých svatyní každý Japonec uctíval japonské předky ve svatyni *Ise džingú*¹⁸. Tento komplex svatyní bývá označován jako nejdůležitější svatostánek Japonska. Svatyně je zasvěcena samotné bohyni slunce Amaterasu. Zmínky o této svatyni se dají nalézt již v obou prvních japonských kronikách z 8. století, *Kodžiki* a v *Nihonšoki* (Haga 1908, 40–42).

Kult předků je v Japonsku jedním z hlavních rysů šintoismu. Proto se předci uctívají v šintoistických svatyních. Respektování rodiny naopak vychází z konfucianismu. Hlavním konfuciánistickým charakterem je 5 základních vztahů, ve kterých se člověk orientuje. 4 vztahy jsou vztahy hierarchické. Jedná se o vztah otce a syna, vztah mladšího a staršího bratra, vztah panovníka a poddaného a vztah manžela a manželky. První v pořadí jsou lidé s vyšším postavením vůči druhému v pořadí. Posledním ze vztahů je poté vztah mezi přáteli. Tento vztah je jako jediný rovnocenný (Haga 1908, 61–62).

Díky těmto konfuciánským vztahům v sobě japonská rodina měla tento respekt vůči ostatním rodinným členům, který se v období Tokugawa s nástupem neokonfucianismu ještě prohloubil. Kromě toho v Japonsku zakořenil zvyk rodinného rozhodování. Rodina byla hierarchicky uspořádána. Hlavní slovo míval člen rodiny s nejvyšším postem. Většinou se jednalo o otce, či o nejstaršího syna. S příchodem západních individualistických myšlenek v období Meidži se od této tradice začalo pomalu opouštět (Haga 1908, 50–51).

2.2.3. Přítomnost

Tato třetí kapitola je pojmenována dvěma přídavnými jmény. *Gense-teki*¹⁹ a *džissai-teki*^{20 21}. Tato dvě slova se ve své podstatě představují jako fixace na

¹⁸伊勢神宮

¹⁹現世的

²⁰實際的

²¹ Haga zde používá pro realitu znak 實. Dnes je ve spojení Džissai běžnější užití znaku 実.

přítomnost a na skutečnost. *Gense-teki* nebo jen *gense* znamená přítomnost, *džissai* znamená reálný svět. Ve spojení s příponou *teki* se význam mění na „pragmatický“, či „praktický“. Tuto kapitolu bychom tedy mohli přeložit jako fixace na přítomnost a pragmatické cítění.

Haga je toho názoru, že Japonci se zcela výhradně zabývali současností. Nemysleli na dalekou budoucnost, ale pouze na tu, která bezprostředně následovala za přítomností, nebo na tu, kterou svými činy v přítomnosti ovlivnili. Japonská armáda díky tomu byla schopná plného nasazení (Haga 1908, 65–66).

Jejich bezstarostnost ohledně budoucnosti vychází i z jejich odlišného pohledu na smrt. Smrt brali jako bránu do nového, lepšího života (Haga 1908, 66). Podle buddhistického učení, které hlásalo nauku o reinkarnaci duše, lidé věřili, že se smrtí jejich život nekončí. Cílem duše je dostat se do vyšší sféry, do které se může dostat jedině spořádaným životem a vírou (Haga 1908, 71–72).

Lidé se obrací k buddhismu s prosbami všedního života. Jejich prosby směřují do blízké budoucnosti. *Omamori*, který si v chrámu lidé můžou zakoupit jako ochranný talisman, je určen pro přítomnost. Po roce se lidé s *omamori* musí vrátit zpět do chrámu a nechat ho znovu nabít energií (Haga 1908, 78–79).

V rámci japonské pragmatičnosti je zde uveden jeden japonský zvyk. Je to japonská schopnost přebírání vlastností jiných kultur. Po celou historii Japonci přejímali kulturní prvky jiných států. Ty později v Japonsku zakořenily, přeměnily se k japonskému obrazu a staly se prvkem japonské kultury. Tento japonský praktický pohled na nové věci Haga oslavuje jako jeden ze silných prvků japonské kultury (Haga 1908, 88–89).

2.2.4. Láska a úcta k přírodě

Další kapitola je věnována jednomu z nejcharakterističtějších rysů Japonců, a to lásce k přírodě. Kapitola je pojmenována „*Kusagi o aiši, šizen o jorokobu*“²². V doslovném překladu by se jednalo o větu „Milovat rostliny, radovat se z přírody“. Jako i v ostatních kapitolách zde využijeme název ve formě podstatných jmen pro udržení celistvosti.

²²草木を愛し、自然を喜ぶ

Japonská láska k přírodě vychází z japonského původního náboženství. Šintó²³, nebo jak se někdy nazývá šintoismus, je ve své podstatě založen na přírodní bázi. Základem je víra v přítomnost božstev *kami* v přírodě. Tradiční je víra, že vše, co je na zemi, je živé. Šintó věří, že živé jsou kromě živočichů a rostlin také kameny, skály či voda nebo vzduch. V přírodě se vyskytují šintoističtí bohové a zabydlují se. Pro uctění takových míst se používá provaz *šimenawa*, vyrobený ze slámy (Haga 1908, 69–70).

Japonci mají díky silným kořenům k přírodě ve zvyku hojně využívat přírodní motivy. Příkladem jsou japonské sladkosti k čajovému obřadu *wagaši* nebo světově známá *kimona*, na kterých se objevují květinové, bambusové či zvířecí motivy. Mimo *kimona* se květinové či jiné přírodní vzory objevovaly i na samurajském brnění. Nejznámější je však využití těchto vzorů na rodových erbech. Kupříkladu japonský císařský rod má v erbu květ chryzantémy, který symbolizuje slunce a tak i již zmíněnou bohyni slunce Amaterasu (Haga 1908, 91–95).

Jako má chryzantéma na císařském erbu symbol slunce, i ostatní přírodní úkazy či výjevy mají svou symboliku. Díky přírodním symbolikám se v Japonsku mohla rozvinout sedmnáctislabičná báseň *haiku*, která je známa po celém světě. Klíčem ke správnému pochopení této básně je znalost těchto symbolik. Při správném použití dostane báseň další, hlubší smysl. Jeden z častých námětů v básni je osamělost, kterou básníci dokáží popsat podzimním vánkem. Jarní déšť poté evokuje příjemné ticho (Haga 1908, 105–107).

Kromě poezie se přírodní motivy objevovaly i v próze. Přírodní motivy či důraz na přírodu hojně využívaly příběhy *monogatari*, které se psaly v období Heian (794–1185). Tento fenomén v próze přetrval a objevoval se i v pozdějších válečných příbězích *gunki monogatari* z období Kamakura (1185–1333). V těchto dvou obdobích se také vytvořil estetický ideál *monono aware* (Haga 1908, 101–103). Jako první popsal tento ideál učenec Motoori Norinaga (1730–1801). Popsal tento jev jako „být dojat pomíjivostí“. Vychází to z přírody, kdy překrásné květy nevydrží dlouho a rychle uvadnou (Takeda Motoharu, Niponika). Možnost vidět přírodu v plné kráse, ale jen na okamžik, v člověku zanechá hořkosladký pocit pomíjivosti, který se snaží ideál *monono aware* vytvořit (Haga 1908, 113).

²³神道

2.2.5. Zábava a alkohol

„*Rakuten šuoči*“²⁴ je složenina dvou dvouznakových slov *rakuten* a *šuoči*. *Rakuten* se překládá jako optimismus a znamená udělat lidi optimistickými bez žádných starostí či obav. Haga uvádí, že japonský optimismus je založen na pomíjivosti. Typickým příkladem jsou sakury. Sakury v krátkém čase rozkvetou, ale téměř hned opadají. Optimismus má v japonském případě blíže k naivitě. Díky tomuto optimistickému myšlení dokáží Japonci houževnatě bojovat a umírat. Dále díky tomu usilovně nepřemýšlí o budoucnosti a o smrti jako takové. Na druhou stranu se však kvůli tomuto trochu jednoduššímu japonskému rysu o Japoncích říká, že hluboce nepřemýšlí (Wang, 78–79).

*Šuoči*²⁵ znamená hloubavý, rozumný a na druhou stranu také vtipný či zábavný. Tato složenina má velké množství významových nuancí, a proto se Haga explicitní definici vyhýbá a raději používá *katakanový* termín *šare*, který znamená vtip, velkorysost, ale zároveň i bezohlednost. Dá se tvrdit, že Japonci na dlouhou dobu nepropadnou jen jedné věci. Ovšem čest si poctivě chrání. Oddělit od sebe tyto dva termíny, *rakuten* a *šuoči* je složité. Je lepší říct, že je od sebe oddělit nelze (Wang, 78–79).

Oproti západní literatuře, která je hluboká a komplikovaná, je japonská literatura jednodušší. Usiluje o to, abychom se na svět dívali s nadšením, právě podle japonského rysu optimismu. V japonské literatuře nenajdeme pasáže, kde by se postavy proti našemu světu rozčilovaly nebo se mu vysmívaly. Místo toho jsou častým tématem vzývání hor a moří pomocí legend nebo hudby *kagura*. Jak je vidět, v tomto rysu se nám objevuje i nevinnost či humornost (Haga 1908, 121–122).

Dalším projevem naivity a bezstarostného chování je skutečnost, že ačkoli jsou cizinci proti odhalování kůže, Japoncům to nijak nevadí. Nahota a morálka jsou totiž podle nich dvě rozdílné věci. Mravně nižší záležitosti jako je sumó, či proces flatulence na veřejnosti jsou jen návyk, nedá se tudíž říci, že by Japonci měli „nemravné“ koníčky. I kdyby Japonci říkali či psali takové nemravnosti, v reálu se o ně tak nezajímají. Pouze je tolerují (Haga 1908, 124, 127).

²⁴楽天酒落

²⁵酒落

Haga také vyzdvihuje japonský postup, který říká, že je dobré se vzdát, nebo na nic přehnaně nemyslet. Být jako žena posedlá jednou věcí je špatné. Hlavně co se týče lásky, se tato japonská povaha často projevuje. I když mají Japonci zlomené srdce, nezabijí se a ani se nezblázní. Je dobré se lásky jednoduše vzdát. Mužské je necítit přitažlivost, která by nás celé ovládla. Zde je ovšem hodno připomenout, že sebevražda jako povinnost z lásky se v Japonsku děje. Ale tato povinnost se přirozeně liší od přitažlivosti. Z toho vyplývá, že protože jsou Japonci naivisté a volnomyšlenkáři, je málo toho, co by je od srdce přitahovalo (Wang, 79).

Haga porovnává japonské a čínské chování, co se týče peněz. Vozkové rikši v Šanghaji jsou pro peníze schopni vydržet i špatné zacházení od svých zákazníků. Oproti tomu se japonští vozkové kvůli penězům nenechali mlátit, jako by byli kusy dobytka. Číňané pocítují velkou touhu k penězům, ale Japonci se penězi příliš nezaobírají. Být chudý se v Japonsku nepovažovalo za hanbu. Větší hanba postihla ty, kteří se kvůli finančním potížím rozhodli porušit zákon (Haga 1908, 133–134).

2.2.6. Lehká elegance

I další čtyřznaková složenina „*tanpaku šóšu*“²⁶ dohromady není slovem. Je to spojení slova *tanpaku*²⁷ a slova *šóšu*²⁸. *Tanpaku* znamená nebýt v neúměrné míře, často méně či v afektu nedekorovat. Druhá složenina *šóšu* znamená eleganci, čistou linku (Wang, 81–82).

Tento bod úzce souvisí s předchozím rysem. Pokud by nebylo *Tanpa* a *rakuten*, které symbolizují jednoduchý, prostý cit, nedosáhlo by se *šóšu* či *šuoči*. Japonci jsou ve své podstatě jednoduchým národem. Díky tomu se dokáží od kdečeho odtrhnout, nebo něčeho vzdát. Díky tomu dokáží milovat jednoduché věci. Japonský rys jednoduchosti je jednak jako charakteristika ostrovní země dána japonským charakteristickým podnebím a vlivem období Tokugawa. Podle Hagy se *zen*, který se snaží o uklidnění duše a o nehybnost věcí, infiltroval do běžného života Japonců (Wang, 82).

²⁶淡泊瀟洒

²⁷淡泊

²⁸瀟洒

Jednoduchost jako japonský rys je zaznamenatelný po celém Japonsku. Haga ho srovnává s Čínou a se Západem. Japonsko je na rozdíl od nich zemí ostrovní. Místo masa jedí spoustu typů ryb. Japonské jídlo je, na rozdíl od čínského ostrého jídla, jídlem postrádající výraznou chuť. Pokud jde o oblečení, upřednostňují jednodušší čisté barvy. Velice milují jednoduchou bílou barvu. U architektury převládá čistý strohý styl. Dokonce se sklon k jednoduchosti objevuje i v japonštině. Na rozdíl od složité čínštiny, japonština má pouze 5 základních tónů „a, i, u, e, o“. V případě klasické japonštiny je typické pravidelné střídání samohlásek a souhlásek (Haga 1908, 146–147, 151).

Jako další příklad japonské záliby ve strohosti Haga uvádí japonské divadlo. Na rozdíl od západní opery, která má velkolepé kulisy, které mají diváka oslnit, divadlo *Nó* má dekoraci minimum a to je to, co lidi osloví. *Nógaku* navíc dává divákovi možnost si scénu představit a rozvíjí tak představivost (Haga 1908, 153–154).

Japonská strohost vychází ze šintoismu. Jak je zmíněno v předchozích kapitolách, šintó je přírodním náboženstvím. Díky tomu je sakrální umění minimalistické, ve spojení s přírodou. Sakrální architektura byla strohá, bez mnoha dekorací a s jasným účelem. Buddhistická architektura oproti tomu byla stavěna podle čínského vzoru honosnější, barevnější a zdobnější (Haga 1908, 163).

2.2.7. Detailní krása

Další kapitola nese název „*Senrei senkó*“²⁹. Jde o spojení dvou již málo se používaných složenin. Znak *sen*³⁰ se přitom vyskytuje v obou složeninách. Znak sám o sobě znamená být elegantní či křehký nebo úzký. Znak *rei* znamená krásu či hřejivost. Dohromady tato složenina znamená elegantní a krásný nebo také křehký a krásný (Weblio: *senrei*, 15. 10. 2019).

Druhá složenina v sobě také obsahuje znak *sen*³¹. Další znak *kó* (巧) znamená být obratný, mazaný či geniální. Tato složenina znamená mistrovsky malý (Weblio: *senkou*, 15. 10. 2019). Tuto kapitolu bychom tedy mohli přeložit jako „elegantní a krásné, dokonale malé“.

²⁹織麗織巧

³⁰織

³¹織

Jak již název napovídá, Haga se zde věnuje japonskému chápání krásy. Je toho názoru, že Japonci zbožňují malé, střídme věci. Opět je tu spojení s japonským původním náboženstvím a přírodou. Díky spojitosti Šintó a přírody rostl v Japonsku pocit, že nic nesmí zastínit její krásu. Japonská příroda je značně „uzemněná“. Nenachází se zde moc vysokých hor, stromů nebo širokých koryt řek. Proto si například u sakrálních staveb můžeme povšimnout, kromě již zmíněné střídmosti, i malého vzrůstu. Svatyně se umísťovaly do přírody tak, aby s ní přirozeně splývaly. Není tudíž překvapením, že ani svou výškou či rozlohou nijak velkolepé nebyly. Šintoistická sakrální architektura byla v přímém protikladu k buddhistické architektuře, která nebyla jen zdobnější, ale také mnohonásobně větší (Haga 1908, 164–165).

Díky spojení s přírodou si Japonci dokáží více všimnout detailů. Dalo by se říci, že je pro ně důležitější detail než celek. V japonské literatuře jsou nejznámějším příkladem básně *haiku*, které pomocí detailů vytvoří jednotlivý celek. Dále se v japonské literatuře dochovaly deníky, většinou z období Heian, které často obsahovaly plno postřehů ze života. Většina z nich se týkala drobností, maličností, které se buď líbily, nebo pro změnu dráždily (Haga 1908, 168–169).

Cit pro detail se odráží i ve struktuře jazyka. Japonština dbá na poměrně detailní rozlišení výrazů. Pro stejnou věc, má i několik odlišných slov, aby dokázala vyjádřit i minimální rozdíly, například ve výskytu, způsobu výroby a jiných. Velmi názorným příkladem jsou japonské numerativy, které se používají při určování počtu jednotlivých položek. Podle tvaru, vzhledu, či povahy věci se nám adekvátně mění numerativ, který používáme (Haga 1908, 169).

2.2.8. Čistota a nevinnost

„*Šindžó keppacu*“³² je čtyřznaková složenina znamenající „čisté srdce s čistým svědomím“. Kromě fyzické očisty, která se stala v Japonsku velmi oblíbenou, ale hlavně důležitou částí dne, se v této kapitole Haga zajímá o vnitřní čistotu. Pocit vnitřní i vnější čistoty má opět základ v japonském šintó. Rituální očista byla nezbytnou činností, o kterou se Japonci museli starat. Důležité bylo se držet dál od znečišťujících symbol (Haga 1908, 186–188).

Za rituální znečištění se považovala smrt. Vztahem s mrtvým se přenášelo znečištění na ostatní členy rodiny. Mimo smrt se za znečištění považovala i krev.

³²清浄潔白

Proto byly za nečisté považovány ženy. Po dlouhou dobu měly zakázaný vstup na japonskou posvátnou horu Fudži, nebo do svatyně v Ise; po období menstruace a po dobu 30 dní od porodu nesměly vstoupit do svatyně (Haga 1908, 198–199).

Mimo smrt a krev se za znečišťující považoval i otevřený oheň. Časté požáry byly pro rituální čistotu velkým problémem. V Japonsku kvůli pocitu znečištění platil přísný zákaz trestu upalováním (Haga 1908, 188).

Velmi symbolickým se v Japonsku stal každoroční velký úklid ke konci roku. Věřilo se, že úklidem se očistíte od všeho znečištění a do nového roku vstoupíte očištěni. Pro tento úklid se usadil znak *ara*³³, který symbolizoval nový, čistý začátek. Proto se Japonci snažili i všechny resty, jako byly například dluhy, splatit do konce roku, aby na nový rok začali opravdu s čistým štítem (Haga 1908, 201–202).

2.2.9. Slušné chování

„*Reisecu sahó*“³⁴ je spojení dvou dvouznakových složenin. *Reisecu*³⁵ se překládá jako zdvořilost, slušnost. *Sahó*³⁶ znamená chování a etiketa. Tento název by se proto dal přeložit jako zdvořilé chování nebo slušná etiketa. Obsahuje charakteristiku, které si my, cizinci, asi nejvíce všímáme: japonské slušné chování.

Tento rys vychází z konfucianismu. V předchozích kapitolách jsme konfucianismus spojovali s úctou k nadřízenému či k otci. Někdy až přehnaně slušné jednání pochází ze vztahových rovin konfucianismu, ve kterých je definováno společenské postavení. Postavení a s ním spojené i slušné jednání se redefinovalo v období Tokugawa s příchodem neokonfucianismu a stalo se základním kamenem dnešní až přehnaně slušné a morální společnosti. Důležité vyjádření úcty starším a výše postaveným však můžeme nalézt již v počátcích japonské historie. To vše se mimo neverbální komunikaci, jako jsou úklony, držení těla, vzdálenost od druhého či směr očí, odrazilo převážně v mluveném jazyce (Haga 1908, 206–207).

V nejstarší dochované kronice, kronice *Kodžiki*, jsou pasáže, ve kterých lze nalézt vyšší zdvořilostní stupně, *keigo*. Japonština má kromě zdvořilého stylu,

³³荒 nebo také 粗

³⁴礼節作法

³⁵礼節

³⁶作法

který by se dal přirovnat k vykání, ještě několik zdvořilejších stupňů. Tyto stupně se nazývají *keigo*. Jedná se o velice typický rys japonského jazyka, který má základy již v klasické japonštině. V kronice *Kodžiki* se setkáváme především s honorifickými předponami „o“ a „go“ (Haga 1908, 208–211).

V moderní japonštině honorifické předpony a přípony zůstaly, mimo jiné i s celou škálou speciálních sloves vyjadřujících úctu, které vznikly již v době klasické japonštiny. Zdvořilost *keigo* se původně používala pouze na císařském dvoře. V průběhu dějin se však brzy rozšířila i do jazyka obyčejných lidí (Haga 1908, 212–213).

Kromě slušného chování je do této kapitoly zakomponován i způsob japonské práce. V Japonsku se rozvinul zcela typický pracovní styl. Základem je znak *kata*³⁷, který se překládá jako „způsob, jakým se něco dělá“. Na každou činnost existovala či existuje *kata*, díky které se dodrží správné pořadí či správná kvalita. Nejznámějším příkladem je japonský čajový obřad, ze kterého se stal komplexní životní směr s dopodrobna popsányými pravidly pro každý pohyb (Haga 1908, 216).

2.2.10. Laskavá velkorysost

„*Onwa kandžo*“³⁸ je název poslední kapitoly Hagova díla. Skládá se ze dvou dvouznakových složenin. *Onwa*³⁹ znamená příjemný či jemný. Za ní následuje složenina *Kandžo*⁴⁰, která znamená velkodušnost či štědrost. V tomto případě by se kapitola dala přeložit jako laskavá ochota.

Aby mohla japonská velkoměsta přijmout tolik obyvatel, je zcela logické, že jejich obyvatelé musí být přizpůsobiví a ohleduplní vůči ostatním. Díky tomu si nikdo nepřekáží a město se dokáže dále rozrůstat. Japonci jsou díky slušnému vychování milí a obětaví. Tato charakteristika je skloubením tří hlavních myšlenkových a náboženských proudů, jaké v Japonsku byly. V první řadě je to konfucianismus či neokonfucianismus, který upozorňuje na morální zásady a slušné chování vůči jiným lidem. Dále je v pořadí buddhismus, který hlásá víru ve znovuzrození a dosažení nirvány. Lidé se tedy snažili konat dobré skutky, aby dobro pozvedlo jejich duši výše k osvobození. Posledním pilířem je šintó. Šintó,

³⁷方

³⁸温和寛恕

³⁹温和

⁴⁰寛恕

jako mírumilovné náboženství hlásá lásku ke všemu živému. Japonci jsou díky těmto proudům mírumilovným národem, který prožil téměř dvě stě let v klidu a míru. Období Tokugawa bylo obdobím souznění a tolerance vůči druhým (Haga 1908, 232–234).

Japoncům také není cizí pomoc druhým a potřebným. Kvůli častým přírodním katastrofám se obyvatelé Japonska naučili spoléhat na pomoc jednoho druhému. Tento pud je stále silný na vesnicích, kde si rolníci často vypomáhají (Haga 1908, 245).

3. Vnímání Hagova odkazu v průběhu 20. století

V průběhu 20. století na Hagovo dílo reagovalo nemálo vědců zabývajících se teorií výlučnosti japonského národa. V různých historických obdobích smýšleli lidé jinak a společnost se vyvíjela. Tato kapitola se věnuje reakcím intelektuální japonské obce na Hagovo stěžejní dílo.

V první části se podíváme ještě do období Meidži a na reakce na dílo bezprostředně po jeho vydání. Ve druhé části se zastavíme ve 30. letech, ve kterých srovnáme Hagovo dílo s dílem Klima. V poslední podkapitole shrneme, jak je na Hagovo dílo pohlíženo na konci 20. století, tedy v současnosti.

3.1. Odraz Hagova díla mezi jeho současníky

Co se týče Hagy Jaičiho a jeho přínosu k teorii *nihondžinron*, panovaly mezi japonskými vědci spory. Dalo by se říci, že Haga rozdělil vědce zabývající se touto teorií na dva tábory. První Hagovy myšlenky uznával, druhý je kritizoval. Na první straně byl mimo jiné i Kamazaki Kendžiró (1902–1960). Kamazaki se přikláněl k názoru, že Hagovy popisy Japonců jakožto národa jsou tradicionalistické, ale přesto přesné (Akijama 1998, 3).

Také literární vědec Sakamoto Taró (1901–1987) si Hagy jakožto vědce velmi vážil. Ve svém díle *Nihonrekiši no tokusei (Specifika japonských dějin)*⁴¹ uvedl Hagovo dílo *Deset charakteristických vlastností japonského národa* jako jedno ze sedmi důležitých děl pro studium teorie *nihondžinron* (Akijama 1998, 3).

Na druhé straně stál vědec Ikimacu Keizó (1928–1984). Ten při svém studiu teorie výlučnosti dospěl k názoru, že Hagovy myšlenky jsou vyvratitelné. Kritizoval Hagu za pouhé elementární popsání problematiky a jeho názory, které se nedají postavit na srovnatelnou úroveň k ostatním vědeckým pracím. Neopomenul připomenout fakt, že první kapitolou Haga podle něj jen reagoval na rostoucí sílu Japonska v období mezi čínsko-japonskou a rusko-japonskou válkou (Akijama 1998, 4).

I přesto, že Haga původně nebyl antropolog, dosáhl obliby dalších vědců i za prahem literárních myšlenek. Jeho odborné spisy možná nedosahovaly odbornosti jiných antropologických prací, nicméně myšlenky a názory, které

⁴¹ 日本歴史の特性.

uvádí, byly přínosem pro ostatní vědce v období Meidži i v pozdějších obdobích a zároveň byly pomůckou pro cizince v chápání japonského národa (Akijama 1998, 4).

3.2. Srovnání Hagova díla a díla Klima od Wacudži Tecuróa

S teorií *nihondžinron* je často spojován učenec Wacudži Tecuró. Zdá se proto zajímavé srovnat myšlenky a názory těchto dvou badatelů a odhalit ty, které mají společné rysy.

Wacudži Tecuró (1889–1960) byl kulturním historikem zabývajícím se mimo jiné i teorií *nihondžinron*. V roce 1935 vydal dílo *Fúdó, Klima*⁴², ve kterém odhalil své myšlenky a chápání národních kultur. Tvrdil, že rysy, které jednotlivé národy mají, vycházejí z klimatických podmínek. Rozdělil národy do tří klimatických kulturních skupin: pastvinné kultury, pouštní kultury a monzunové kultury. Pro jednotlivé klimatické skupiny poté přiřadil národní charakteristiky, které se vyvíjely v závislosti na klimatických dispozicích (Befu, 17–18). Wacudži byl názoru, že v Japonsku převládá takzvaná monzunová kultura. Tato kultura se charakterizuje svou nečekanou změnou počasí, což vede k mísení pocitů odevzdanosti a houževnatosti (Britannica: Watsuji Tetsuro, 15. 10. 2019).

I když se tento spis nepodobal Wacudžiho obvyklým pracím, dílo se stalo velmi populárním. Později byl za tyto názory obžalován jako ideolog cílící ke kolonialismu. I přesto byl poté vyznamenán císařským řádem kultury (Britannica: Watsuji Tetsuro, 15. 10. 2019).

Zaměřením na japonské rysy spojené s touto monzunovou kulturou nám u Wacudžiho zbydou slova *džujó* (přijetí⁴³) a *nindžú* (podřízení⁴⁴). Pod slovem přijetí si vybavíme přijmutí věcí, kdežto podřízení je podvolení, vydržení. Ať jsou Japonci jakkoli proti, podřídí se. Proto se dá o Japoncích tvrdit, že jejich rys podřízení je nebojovnost (Wang, 75–76).

Wacudži ve svém díle poté přiřazuje k těmto dvěma termínům ještě velmi silné emoce a to bojovnou lhostejnost. Poté tyto termíny vysvětluje na japonské lásce. Již v dávné kronice *Kodžiki* i *Nihonšoki* se příběhy o lásce odehrávají přímo. Láska mezi mužem a ženou v Japonsku musí být jak psychická, tak i fyzická.

⁴² 風土.

⁴³ 受容

⁴⁴ 忍従

Platonická láska je pro Japonce nevyhovující. Proto, jakmile se Japonci nedočkají i fyzické strany lásky, vzdají své snahy. To je podstata japonské lásky. Říká se, že japonská láska je spojením silných bojů a zároveň lhostejných ztrát zájmu. Stejně se dají silné emoce nalézt i v rodinném kruhu (Wang, 76).

Wacudži ve svém díle dodává, že v Japonsku je důležitý rozdíl mezi vnímání *uchi* (uvnitř) a *soto* (vně). Podle Wacudžiho má význam *uchi* a *soto* pro Japonce hned 3 roviny. První je rovina individuálního cítění, druhá je cit v rodině a třetí je cit ke státu. Ale za základ se považuje rovina rodiny. Japonci říkají *uchi no hito* (člověk uvnitř) člověku, se kterým žijí ve stejném domě. *Uchi no hito* znamená, že s ním mají neoddělitelné pouto. V japonských domech jsou slabé zdi, dveře se nezamykají. To představuje fyzický stav. Psychický stav se popisuje jako stav, ve kterém mají lidé společně žijící mezi sebou silné pouto a nemají o sebe starost. S lidmi uvnitř se dokážeme zrelaxovat a svými činy nezpůsobujeme problémy, kdežto s lidmi vně si musíme dávat pozor na to, co říkáme nebo co děláme. Není tam důvěra (Wang, 77).

Stejně jako v rodině je i v zemi individualita potlačována na úkor blahobytu země. Rodinná lidskost je na počátečním místě, kdežto národní lidskost je na tom nejvyšším. Pro lojalitu k rodině se používá znak *kó*⁴⁵ a pro lojalitu k panovníkovu znak *čú*⁴⁶. Wacudži se však ve svém spise domnívá, že by bylo správné japonskou lojalitu popsat 4znakovou složeninou „*kóčúičči*“⁴⁷, spojení lojality k rodině a k zemi (Wang, 77).

Haga stejně jako Wacudži přiznává, že kulturní vzorce závisí mimo jiné na podnebních změnách. Je si vědom toho, že v Evropě jsou kulturní rozdíly v rámci zemí, které jsou na severu, kde převažuje oblačno s častými mlhami a jihem, jako je Itálie a Řecko, kde převažuje jasno a klidné počasí. Haga uvádí, že Japonci jsou ve své charakteristice podobní spíše jižním evropským státům. Důraz klade především na pohodovou atmosféru, kterou mají s jižní Evropou společnou právě díky takovému počasí (Haga 1908, 143–144).

Wacudži však neuvádí takovou jednoduchou teorii o tom, že by se z přírody dalo přijít na charakter jednotlivých národů. Místo toho je jeho teorie

⁴⁵孝

⁴⁶忠

⁴⁷孝忠一致

založena na vztahu mezi lidmi a přírodou. Jako příklad popisuje stav, kdy my sami jsme pomocí vlastních smyslů schopni zhodnotit, jestli je zima, či ne. Haga ovšem takové logické argumenty nemá. Haga byl na rozdíl od Wacudžiho literát, tudíž se touto problematikou tak moc vědecky nezabýval. Přesto však nemůžeme tvrdit, že Haga neuvažoval nad tím, že národní charakteristiky s přírodou spolu mají blízký vztah (Wang, 83).

Ve srovnání Hagových a Wacudžiho charakteristik se zaměříme na jejich pojetí lásky či vřelého vztahu k jiné osobě. Již předtím jsme určili, že Wacudži vřelý cit popisuje jako silné emoce a lhostejnost. Haga ji zase popisuje jako bezstarostnost, ale na druhou stranu hlubokost, přesto ani tak nebýt přes míru. Na první pohled by se mohlo zdát, že se tyto popisy velmi liší, ale pokud tyto myšlenky srovnáme, zjistíme, že toho mají dost společného. U Wacudžiho jsme popisovali lásku jako kombinaci citu, ale i fyzičnosti. Pokud tyto dvě věci ve vztahu nejsou, Japonci se ho vzdají. Podobné je to u Hagy, kdy pokud vztahu nedosáhnou, bez větších nesnází to přejdou, protože jsou bezstarostní (Wang, 83).

Wang Jülin, která se porovnáváním Hagova a Wacudžiho spisu zabývala, tvrdí, že Haga s Wacudžim, ač žili v jiné době, mají ve svých myšlenkách shodná témata, která se dají prokázat na příkladu lásky a citu v Japonsku. To, co je však nutno si uvědomit, je skutečnost, že oba do svých děl zapojovali pouze charaktery mužů, nikoliv žen. Wang proto zcela pochopitelně přemýšlí nad skutečností, že se charakter mužů a žen mohl lišit. Zpochybňuje proto možnost aplikace Hagových charakteristik na veškeré japonské obyvatelstvo, jak na muže, tak na ženy. V tom případě by vyvstala otázka, jaké byly ženy v období Meidži a jaké byly jejich národní rysy (Wang, 84)?

3.3. Dosah Hagova díla v období po druhé světové válce až do současnosti

Ať již bylo dílo *Kokuminseidžúron* v japonské společnosti důležitým spisem, či nikoli, pravdou zůstává, že mělo nacionalistický charakter, což byl rys pro předválečné Japonsko. Po válce zájem o nacionalistické myšlení upadl, s ním také i celá diskuze na téma teorie výlučnosti japonského národa (Befu, 135).

Japonská výlučnost představovala tradicionalistické ideje a hrdost nad svým kulturním dědictvím. Po prohrané válce však tato hrdost zmizela a nahradila ji bezmocnost a slabá sebedůvěra. Japonské národní hodnoty, jako byla láska

k vlasti, k císaři a k předkům, byly postaveny do popředí válečného zbrojení a po válce se staly tématem kritiky (Befu, 135–136).

Instituce císaře jako božského předka a vládce Japonska po válce skončila. Titul císaře byl sice ponechán, ale ztratil politickou i mocenskou hodnotu. Nad to již nebyl považován za národní a ideologický symbol (Befu 136).

Japonci se začali odvracet od Japonska a svých kořenů. Někteří intelektuálové, jako byl Šiga Naoja, dokonce odvrhli japonštinu a přiklonili se k francouzštině či jinému západnímu jazyku, jak ostatně navrhoval již v období Meidži literát Mori Arinori. Na konci čtyřicátých a v průběhu padesátých let minulého století se Japonci zaměřili na srovnávání sebe se Západem, hlavně s Amerikou. Mimo jiné se snažili o zmizení „japonskosti“ Japonska (Befu, 137–138).

Odvracení se od vlastní kultury v Japonsku vydrželo až do poloviny šedesátých let, kdy se dostavily první ekonomické výsledky po válce. Japonci přestali na svou kulturu nahlížet s despektem a naopak ji znovu začali nekriticky hodnotit. Důkazem je i olympiáda v Tokiu v roce 1964, kdy byla po dvaceti letech poprvé znovu vztyčena státní vlajka (Befu, 138).

Během sedmdesátých a osmdesátých let minulého století se teorie výlučnosti odvrátila od národního charakteru k ekonomickým a politickým úspěchům Japonska. Vyvstala nová vlna teorie *nihondžinron*, která se však začala nazývat *nihonron*, tedy teorie výlučnosti Japonska (Befu 140).

Z těchto informací je patrné, že Hagovo dílo se nemohlo do povědomí vrátit dříve, než v sedmdesátých letech 20. století. I tak však jeho nejpřednější národní rysy byly vyvratitelné. Japonci se za tu dobu, pod vlivem americké okupace, odvrátili od svých japonských předků, od vlasti i od císaře, tudíž některé Hagovy charakteristiky přestaly být aktuální. To mohlo mít za následek jen malý ohlas Hagova díla na konci 20. století a v současnosti. Haga Jaiči byl se svým spisem povětšinou zanechán v předválečném Japonsku a do současných životů Japonců se již nevrátil.

Závěr

Haga Jaiči byl bezpochyby důležitou postavou v dějinách teorie *nihondžinron*. Dá se to usuzovat ze souhlasných ohlasů, ale i díky kritice od ostatních intelektuálů zabývajících se kulturní antropologií. Jeho pohled na problematiku zařazení japonského národa do světové roviny byl poznamenán jak svým literárním zaměřením, tak i japonským náboženstvím, především šintoismem, kterým byl ovlivněn v době dospívání. Dalším významným mezníkem bylo i studium v Německu, díky kterému měl přístup jak k evropským antropologickým pracím, tak měl také možnost poznat západní kulturu. Sdružením těchto tří hlavních oblastí vznikla jeho kulturně antropologická práce *Kokuminseidžúron*.

Kokuminseidžúron mapuje japonský národ a jeho kulturní vlastnosti shrnuje do deseti hlavních rysů. Většina charakteristik vychází ze šintoismu, buddhismu, ale také z neokonfucianismu, který byl v období Tokugawa velmi rozšířený. Dále jsou v něm obsaženy pasáže, kde se Haga odvolává na klasickou japonskou literaturu jako na zdroj svých názorů. Do třetice japonskou kulturu porovnává s čínskou a západní kulturou.

Jak vyplynulo z tohoto zkoumání, Hagova teorie měla popularitu primárně v době, kdy dílo vzniklo. Mnoho vědců období Meidži na Hagovo dílo reagovalo. Pokles jako takový nezaznamenáváme ani v pozdějším Taišó období. Sílicí nacionalismus způsobil, že se národně orientovaná teorie *nihondžinron* zdála velmi oblíbená.

V současnosti se Hagovi a jeho přispění k vývoji teorie *nihondžinron* nedostává tolik pozornosti, kolik by si zasloužil. Příčinou je Hagův otevřený nacionalismus, který se v období Meidži začal rozšiřovat. Po druhé světové válce Japonsko zaznamenalo odklon od nacionalismu, který vedl i k popření některých národních rysů. Příkladem je zrušení božského titulu císaře v roce 1947 přijetím nové ústavy (The Constitution of Japan. Prime Minister of Japan and His Cabinet).

Nacionalistické myšlenky v Hagově díle se dají nalézt například v první kapitole, kde vyzdvihuje neposkvrněnost japonské císařské rodiny, jak je zmíněno výše. V tomto díle je však ještě několik případů, u kterých se dá prohlásit, že mají s nacionalistickými myšlenkami souvislost. Zpravidla jde o krátké pasáže, které se

věnují porovnávání japonské kultury s kulturou čínskou a západní. Všechny tyto krátké části mají stejnou charakteristiku. Japonsko je v nich vyzdvihováno a na ostatní kultury je pohlíženo téměř s despektem. Pro příklad uveďme část ze 4. kapitoly, kde Haga popisuje rozdíl mezi západní a japonskou zbrojí. Vysvětluje, že japonská zbroj je zdobnější a barevnější, kdežto západní je jen kus kovu. K tomu dodává, že lidem ze západu japonské zdobné věci dokonce nesluší (Haga 1908, 91).

Tyto části snižují odbornost textu a dá se prohlásit, že vědci, kteří Hagu kritizovali za neakademičnost textu, měli v tomto případě důvody, proč se k tomuto dílu odmítavě stavěli. Nicméně nemůžeme říci, že jen proto, že se v Hagově díle občasně objeví neadekvátní část, není toto dílo hodno zkoumání v rámci teorie *nihondžinron* na stejné úrovni, jako ostatní díla.

Na závěr je důležité zmínit, že ačkoli Hagovo dílo v současnosti nemusí být považováno za hlavní dílo v oblasti japonského myšlení a kultury z období Meidži, díky provázání jeho myšlenek s náboženstvím mnoho jeho charakteristik přežilo až do dnešních dob a stále se dají nalézt i v moderní japonské společnosti. Mimo to není vyloučeno, že se vzrůstajícím nacionalismem v současném Japonsku se dílo Hagi Jaičiho nevrátí do popředí japonských myšlenek jako odrazový můstek pro znovupozvednutí teorie výlučnosti japonského národa, *nihondžinron*.

V rámci délky práce zde není věnován dostatečný prostor všem aspektům analýzy *Kokuminseidžúronu*. V budoucnu by bylo zajímavé věnovat se již zmíněnému nacionalismu podrobněji. Zajímavým se jeví i výzkum samotné teorie *nihondžinron* a jeho použitelnost pro rozbor myšlení ženské skupiny japonského obyvatelstva.

Zdroje

HAGA, Jaiči. Deset charakteristických vlastností japonského národa. Fuzanbó, 1908 (芳賀矢一。国民性十論。富山房、1908).

BEFU, Harumi. Hegemony of homogeneity: an anthropological analysis of "Nihonjinron". Portland, Or.: Distributed in North America by International Specialized Book Services, 2001. ISBN 9781876843052.

SHIBUSAWA, Keizō. Japanese society in the Meiji era. Tokyo: Obunsha, [1958].

KARUBE, Tadashi a David NOBLE. Toward the Meiji revolution: the search for "civilization" in nineteenth-century Japan = "Ishin kakumei" e no michi : "bunmei" o motometa jūkyūseiki Nihon. Tokyo, Japan: Japan Publishing Industry Foundation for Culture, 2019. Japan library (Shuppan Bunka Sangyō Shinkō Zaidan). ISBN 978-4-86658-059-3.

WATANABE, Hiroshi. A history of Japanese political thought, 1600-1901. Tokyo: International House of Japan, 2012. LTCB international library selection. ISBN 978-4-924971-32-5.

ROZMAN, G. (1989). Social change. In M. Jansen (Ed.), *The Cambridge History of Japan* (The Cambridge History of Japan, pp. 499-568). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CHOL9780521223560.010

Encyclopedia of shinto: Haga Yaichi. *Encyclopedia of shinto: Haga Yaichi* [online]. Tokyo: Kokugakuin, 2006, 12. 4. 2006 [cit. 2019-09-12].

Dostupné z: <http://eos.kokugakuin.ac.jp/modules/xwords/entry.php?entryID=460>

Kotobank: Haga Yaichi. Kotobank: Haga Yaichi [online]. Tokyo: The Asahi Shimbun Company [cit. 2019-09-12]. Dostupné z:

<https://kotobank.jp/word/%E8%8A%B3%E8%B3%80%E7%9F%A2%E4%B8%80-14608>

Kotobank: Haga Mayumi. Kotobank: Haga Mayumi [online]. Japan: The Asahi Shimbun Company [cit. 2019-09-17]. Dostupné z:

<https://kotobank.jp/word/%E8%8A%B3%E8%B3%80%20%E6%AA%80-1652311>

ENCYCLOPEDIA NIPPONICA. Casio EX-word. XD-Z4800. (日本大百科全書 (ニッポニカ)).

Wang, Jüling. (2012). Srovnání teorie nihondžinron Wacudži Tecuróa a Hagy Jaičiho. Hiroshima University. (王, 艶玲. (2012). 和辻哲郎と芳賀矢一の日本人論比較. 文学研究科. Hiroshima University.)

Weblio: senrei. Weblio: jiten [online]. Japan: Sanseido Co., 2001, Copyright (C) 2001-2019 [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <https://www.weblio.jp/content/%E7%BA%96%E9%BA%97>

Weblio: senkou. Weblio: jiten [online]. Japan: Sanseido Co., 2001, Copyright (C) 2001-2019 [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <https://www.weblio.jp/content/%E7%BA%96%E5%B7%A7>

The Editors of Encyclopaedia Britannica. Britannica: Watsuji Tetsuro. Britannica: encyclopaedia [online]. Britain, 2019, (C) 2019 [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Watsuji-Tetsuro>

Kotobank: Chamberlain. *Kotobank: chamberlain* [online]. Tokyo: The Asahi Shimbun Company [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: <https://kotobank.jp/word/%E3%83%81%E3%82%A7%E3%83%B3%E3%83%90%E3%83%AC%E3%83%B3-95814#E7.99.BE.E7.A7.91.E4.BA.8B.E5.85.B8.E3.83.9E.E3.82.A4.E3.83.9A.E3.83.87.E3.82.A3.E3.82.A2>

HARUO, Sano. Yaichi Haga a jeho hodnocení „Kokugaku“ a německé filologie. 1. Jamaguči: Yamaguchi Daigaku, 2001.

DUUS, Peter. *The Cambridge History Of Japan*. 8. New York: Cambridge university press, 2005. ISBN 13 978-0-521-22357-7.

CRAWCOUR, E. Sydney. *Industrialization and technological change, 1885 - 1920*. DUUS, Peter. *The Cambridge History Of Japan*. 8. New York: Cambridge university press, 2005, 385 - 444. ISBN 13 978-0-521-22357-7.

NAKAMURA, Takafusa. *Depression, recovery and war, 1920 - 1945*. DUUS, Peter. *The Cambridge History Of Japan*. 8. New York: Cambridge university press, 2005, 450 - 454. ISBN 13 978-0-521-22357-7.

HATA, Ikuhito. *Continental Expansion, 1905 - 1941*. DUUS, Peter. *The Cambridge History Of Japan*. 8. New York: Cambridge university press, 2005, 279 - 309. ISBN ISBN 13 978-0-521-22357-7.

NAJITA, Tetsuo a H.D. HAROOTUNIAN. *Japanese revolt against the West: political and cultural criticism in the twentieth century*. *The Cambridge History Of*

Japan. 8. New York: Cambridge university press, 2005, 711 - 718. ISBN 13 978-0-521-22357-7.

SURAK, Kristin. Shinzo Abe and the rise of Japanese nationalism. Newstatesman [online]. UK, 2019, 15.3.2019 [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <https://www.newstatesman.com/world/asia/2019/05/shinzo-abe-and-rise-japanese-nationalism>

The Constitution of Japan. Prime Minister of Japan and His Cabinet [online]. [cit. 2020-05-01]. Dostupné z: http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html